

BØRN I OPBRUDSSAMFUNDET

Anmeldelse af Peter Mikkelsen

Per Schultz Jørgensen

Styrk dit barns karakter – et forsvar for børn, barndom og karakterdannelse.
Kristeligt Dagblads Forlag 2014.
236 sider. Kr. 249,95.

I 2013 havde to grand old men inden for barn-
domsforskningen 75 års fødselsdag. Begge har – på
forskellig måde – kæmpet for børns muligheder for
et godt børneliv og for at børns stemmer skal høres.
Og i år udgiver de begge hver for sig vigtige og
dagsordensættende bøger om barndom og børns
vilkår. Begge bøger handler om, hvordan vi som
voksne kan forholde os til børns udvikling af auto-
nomi. Hos Erik Sigsgaard handler det om barnets
ret til at sige *nej!* og vigtigheden af at høre efter,
når de gør det ("Børn og unges nej"). Per Schultz
Jørgensens bog handler – som titlen angiver – om
børns karakterdannelse og indeholder en stærk op-
fordring til de voksne, der omgiver barnet, om at
arbejde for at styrke barnets karakter. Det er sidst-
nævnte bog der skal anmeldes her.

Per Schultz Jørgensens udgangspunkt er, at fa-
milie-mønstre og institutionsstrukturer i opbruds-
samfundet har vanskeligt ved at hjælpe barnet til
at orientere sig og finde sig selv. Krav om at klare
sig godt i skole og uddannelse kombineret med
ustandselig påvirkning fra medier, kammerater,
mode osv skaber et virvar af tilbud og rollemodel-
ler, som mange børn og unge har vanskeligt ved at
finde en retning i, som kan hjælpe dem til at sige:
hvem er jeg, hvad er det jeg vil og kan?

Disse analyser er der sådan set ikke noget nyt i.
Men PSJ går videre end til at levere analysen, idet
han i bogen kommer med en alvorlig opfordring til
barnets voksne om at træde i karakter som opdra-
gere. Det gælder i første omgang de voksne i fami-
lien, dernæst pædagoger og lærere i dagtilbud og
skole. Og i videre forstand også politikerne, der ud-
former rammer og visioner for børnenes liv og
læring. I disse år især læring. PSJ er bekymret –
han mener at både familier, institutioner og politi-
kerne svigter opgaven med at styrke barnets ka-
rakter, og han kommer med bud på, hvordan de
kan tage denne opgave på sig.

I et kapitel beskriver PSJ, hvad han mener med
karakter og *karakterdannelse*, uden han dog ønsker

at fastlægge nogen entydig – og dermed snæver – definition. ”I dag skal karakterdannelsen udvikle mennesker, der kan leve og udfolde sig i det åbne og individualiserede samfund. Derfor er væsentlige karaktertræk, at den enkelte skal kunne stå på egne ben, klare et vist pres, selv finde løsninger, kunne forbinde sig med andre mennesker, skabe holdbare sociale bånd – kunne forholde sig kritisk og eftertænksomt til situationen. Herunder kunne bruge sine egne erfaringer.” (s. 68). I karakterdannelsen indgår begreber som *autonomi*, *vedholdenhed*, *selvstændighed*, *modstandskraft/resiliens*, *selvkontrol*, *myndiggørelse*. Autonomi handler om samspillet mellem frihed, rettigheder og ansvar. I kapitlet beskrives et grundlæggende paradoks i opdragelsen, nemlig at barnet er afhængigt af de voksne for at udvikle autonomi. ”Paradokset er forbundet med, at barnet overtager omgivelsernes regulering, og gør dem til sine egne. Og det er et paradoks, fordi der både skal være en ydre regulering og nogle ydre krav, for at der senere kan opstå en selvregulering og en bevidsthed om egne krav. Hvis der ingen tydelige ydre reguleringer er, har barnet ikke noget at overtage.” (s. 74). Der er tale om et grundlæggende dilemma i opdragelsen, som ikke kan løses, men som man hele tiden skal kunne håndtere.

Herefter gives der bud på, hvordan man i familien, daginstitutionen og skolen kan arbejde med dette dilemma på måder, der styrker barnets karakter. PSJ understreger vigtigheden af, at forældrene har *mod* til at opdrage. Mod består af de tre ”k’er”: *kærlighed*, *kontakt*, *krav*. ”De tre k’er indgår i en kompleks holdning og kræver mod, fordi forældrene skal turde rumme både ubetinget kærlighed og formulerede krav – og omsætte det hele i en givende og konstruktiv kontakt.” (141).

I daginstitutionen skal man give god plads

til børnenes leg, børnene skal inddrages i dagligdagens gøremål – fx være med til at lave mad – og der skal være tid til, at de voksne kan være tæt på børnene, de skal holde af dem. ”Den professionelle ”holden af” drejer sig i høj grad om nærvær, oprigtighed og samtale-opfølgning. Det er kvaliteter, der er vigtige i almindelig pædagogisk forstand. Men for børn i et opbrudssamfund som vores er det et eksistentielt krav til kvaliteten i de professionelle relationer.” (161). Senere skriver PSJ om daginstitutionerne: ”Daginstitutionerne har en enestående mulighed for at give børn et tilskud til deres karakterdannelse. At nøjes med læring, undervisning og dygtiggørelse i et uddannelsesperspektiv kan virke alt for uambitiøst i forhold til de dannelsesmæssige udfordringer, vi står overfor. Det virkelige perspektivrige er, at også læringen – både i daginstitutionen og skolen – vil drage fordel af en styrkelse af børns karakterdannelse.” (s. 167).

I afsnittet om skolen fortælles om et engelsk program for udvikling af læring. Programmet bygger på begrebet *learning power*, der indeholder fire begreber, som indgår i læring: *Resilience* (modstandskraft), *Resourcefulness* (opfindsomhed), *Reflectiveness* (eftertanke) og *Reciprocity* (samarbejde). Træk der alle handler om karakterdannelse i forbindelse med læring. Læringskraft er barnets personlige indstilling til læring, som skal udvikles i skolen. ”Det er, hvad der sker i klasseværelset, mellem læreren og eleverne og mellem eleverne indbyrdes. Det er atmosfæren og kulturen, og det er den *etos* der skabes omkring læring som den enkelte elevs personlige projekt. Her ligger fokus på karakterdannelsen i klasseværelset.” (176).

”Børn og unge med ondt i sjælen” er overskriften på et afsnit, der belyser den problemstilling, at en alt for stor gruppe børn og unge trives dårligt, de mangler livsmod og tro på, at det kan gå dem godt. Men hvorfor er det, at så mange

unge opgiver og synker hen i tristhed og måske selvdestruktiv adfærd? Og hvad skal der til for at vende udviklingen? Det giver PSJ egentlig ikke nogle bud på. Han siger, at noget der skal til hos barnet er ”en indre tro på, at man klarer det. Det vil sige en dyb følelse af selvværd – en karakter, der sætter en i stand til at se frygten i øjnene, uden at det fører til handlingslammelse, men tværtimod giver styrke til at leve med den.” (207) Men hvorfra kommer en sådan dyb følelse af selvværd – hvis den aldrig er bygget op igennem barnets opvækst?

PSJ er inde på, at overskuddet i familierne til at styrke barnets karakter er forskelligt. Han kommer med et eksempel på en enlig mor, som kæmper med fattigdom, og hvor der er perioder, hvor hverken hun eller barnet ”hænger særlig godt sammen”. Men moren har en ukuelighed, som gør at de lever livet med en vis værdighed, og hvor barnet får en ballast med, som der kan bygges videre på i skolen ”hvis den ville satse mere på karakterdannelsen.” Her synes jeg PSJ kommer for nemt om ved det – er det bare et spørgsmål om personlighed hos moren? Eller må man sige, at fattigdom er et reelt samfundsproblem, som rammer flere og flere familier, og som undergraver børnenes mulighed for karakterdannelse på en måde, hvor opdragelsen både i familien og i dagtilbud og senere i skolen kommer til kort?

I bogen beskrives udviklingen i det seneste halve århundredes diskurs om børn og deres opvækst. Den humanistiske diskurs, der ser barndommen som havende en selvstændig værdi og børn som mennesker med rettigheder og autonomi, har langt hen ad vejen fortrængt den autoritære opdragelse. Måske klarest beskrevet i FNs børnekonvention. Men der er iflg PSJ ved at udvikle sig et børnesyn i splid med sig selv. ”det er et humant syn på børn, og tak for det! Men der er også træk, der peger i retning af, at barndommen igen bliver indhegnet og overtaget af *hardlinere*, der vil nyttiggøre, rationalisere og effektivisere opvæksten.” (224). PSJ mener at læreplaner, sprogvurderinger, tests og konkurrence ikke bare lægger op til effektiviseringer, men de er også med til at flytte blikket fra

det væsentlige: barnets karakterdannelse.

I et efterskrift stiller PSJ spørgsmålet: kan man træne karakterdannelse? Og han svarer selv, at det skal man slet ikke forsøge på. Men man skal kunne leve med opdragelsens paradoks: ”at barnet skal finde frem til sig selv – gennem forældre, som det skal løsrive sig fra. På en gang en binding og en tilknytning, og samtidig fra næsten samme øjeblik en begyndende løsrivelse.” (231)

I bogen trækker PSJ på sin store viden og mange erfaringer fra et langt forskerliv. Men bogen bliver aldrig tung eller overlæsset med data fra forskningen. De trækkes ind og underbygger bogens pointer. På samme måde som små fortællinger, der fint illustrerer de faglige synspunkter. Derfor kan bogen læses af alle, der interesserer sig for børn: forældre, pædagoger, lærere, ledere og politikere.

Selvom bogens titel rummer en stærk opfordring, er dens analyser og konklusioner ikke bombastiske, de er mere undersøgende og rejser lige så mange spørgsmål, som de besvarer. PSJ ved godt, at der ikke er hurtige, nemme eller rent tekniske løsninger på de opdragelses-spørgsmål, han rejser. Arbejdet med børns karakterdannelse kræver viden, omtanke og dygtighed. Der er tale om processer, ikke noget facit.

Jeg synes, PSJ kommer for lidt ind på familiernes muligheder for at opdrage til autonomi. Bogen kommer let til at hænge svage familier ud som nogle, der ikke har mod, underforstået, at de bare kan tage sig sammen og samle mod. Der mangler noget om, hvordan et reelt og ligeværdigt samarbejde mellem familier og dagtilbud/skoler kan skabe nye og fælles ideer til styrkelse af barnets karakterdannelse.

Det er dejligt, at en klog og vidende børneforsker endnu en gang slår lidt i bolledejen. Bogen skal nok blive diskuteret bredt, og det har den også fortjent.

Peter Mikkelsen er cand. pæd., partner i Center for Social Bæredygtighed.